

'האדם, נפשו כוללת מכל נפשות משרתיו והנכנעים תחתיו. ולכן אמרו (משלי כט) **משל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים**, ואיתא בחולין: הא על דבר אמת – משרתיו צדיקים. ומכל מקום היה עובדיה גם כן ממשמשי אחאב, לפי שאמרו בסנהדרין (קב:) אחאב ותרן בממונו היה, ולכך עובדיה על הבית, שבזה היה כשרונו, ומצד הטוב שבו בוותרנות היה עובדיה. וכן כל אחד שמורכב מטוב ורע, כן משרתיו, והטוב הוא ממונה על הטוב שבו וכן להפך. וכן כל החפצים, ואין צריך לומר המאכלים של האדם, הוא מהתפשטות כח נפשו וחיותו בהם, ומזה הוא חיותם כידוע, וממקום שהוא טוב כך כל כליו המתפשטים מאותו כח, וכן המאכלים שמאותו כח יש בהם קדושה גדולה...!'

(מתוך צדקת הצדיק קס. וע"ש רלז רלט על השפעת האדם על הכפופים לו)

ע"ע גליון הש"ס והגהות ריעב"ץ.

דף ה

'**אטו שער שומרון גורן הוה?!**' – והלא מרחיקים את הגורן מן העיר חמשים אמה (כדתנן בפ"ב דב"ב), וכל שכן בארץ ישראל שאפילו את האילן מרחיקים מן העיר משום נזיה (ריטב"א). '**אלא כי גורן, דתנן סנהדרין...!**' – ורמזו הדבר בלשון הכתוב פתח שער שומרון שהרי פתח העיר הוא מקום ישיבת הסנהדרין (עפ"י מהרש"א).

'**ודלמא תרי גברי דהוי שמייהו עורבים**'. נקט 'תרי' כיון שהיה נחבא אין מסתבר שהיו הרבה, שאם כן היה חשש פן יתגלה על ידם, אבל בשנים אין חשש, כמו שאמרו בפרק חזקת הבתים לענין לישנא בישא, שבפני שנים אין חשש פרסום (תורת חיים, עפ"י רש"י).

'**איתרמאי מילתא דתרוייהו הוה שמייהו עורבים?!**' 'אולי הכוונה דבשם עצם פרטי לא שייך לשון רבים' (מהגר"א נבנצל שליט"א). ע' ב"ב קט: שפרשו הכתוב 'והוא לוי' – אדם ששמו לוי, הרי ששם עצם אפשר לכנותו בכתוב כתואר.

'... **על פי הדבור שאני**'. וכן המסקנא, ששחיתת אחאב אסורה, ואליהו שאכל – על פי הדיבור אכל. ואין להקשות הלא אין רשאי הנביא לבטל דבר מהתורה אלא כשעושה כן למיגדר מלתא כגון אליהו בהר הכרמל (ע' יבמות ז) – שזה רק כשאומר לאחרים לעבור, אבל דבר הנוגע לעצמו בלבד, אפילו אם אינו לגדר וסייג עושה כפי נבואתו, והלא מצינו פעמים רבות שהותרו דברים לצורך שעה בלבד על פי הדיבור (עפ"י תורת נביאים למהר"ץ חיות, ד). ובלאו הכי יש לפרש שמשמים הביאו לו מאותו בשר שנשחט בהכשר על ידי עובדיה וחבריו, כפי שכתב הריטב"א (וע"ע מהרש"א; חו"ב).

[ואעפ"י שאין מועילה נבואה במקום שצריך עדות (כדברי הרמב"ם בפירוש המשנה סנהדרין מג:) – זה דוקא במקום שצריך שני עדים, שאפילו משה ואהרן אינם נאמנים, אבל באיסורין מועילה נבואה. עפ"י 'קובץ ענינים'].

'**וקשיא לן קרי לה נערה וקרי לה קטנה...!**' אמנם מצינו שהכתוב קורא לקטנה 'נערה' [כמו גבי רבקה,

שישנה דעה שהיתה פחותה מבת שלש שנים, שהיתה עושה מעשה נערות ויודעת בטיב דבר, שלא כקטנה], אבל הקושיא היא כיון שהקפיד הכתוב וקרא לה 'קטנה' כיצד קורא לה שוב 'נערה' (עפ"י רמב"ן).

'מציעתא מומר לדבר אחד'. פירוש לעבירה אחרת, ובא להביא קרבן על עבירה שאינו מומר עליה. אבל על אותה עבירה ודאי אינו מביא (כן מפורש ברשב"א. וכתב דמלתא דפשיטא היא, שלכך לא פרשו הסיפא 'מומר' לאותה עבירה – שכיון ששמענו ברישא שמומר לכל התורה אינו מביא, ודאי הוא הדין למומר לאותו דבר. וע' גם בריטב"א).

וכן מוכח בתוס' (ד"ה מעם – בפירוש השני), שבאותו דבר שעובר עליו לדברי הכל אין מביא קרבן. וצ"ע לפי"ו במה שכתבו התוס' (ד"ה כדי) שלכך נקט הטעם 'כדי שיחזרו בהם בתשובה', כדי לבאר הסברה שריבה מומר לדבר אחד ומיעט מומר לכל התורה. ואם מדובר במומר לדבר אחר, ל"ל טעם שחוזרים בתשובה בקל, הלא ודאי זה שונה ממומר לכל התורה שהוא מומר באותו חטא עצמו. וקצת משמע שאפילו באותו חטא מקבלים מהם כי נקל להם לחזור מדבר אחד. ויש לישב כיון שמדובר בעולת נדבה שאין עיקרה באה על חטא, אין חילוק כל כך בין מומר לאותו חטא לחטא אחר. [ובלא באור התוס' י"ל שלכך הוצרכו לטעם זה, כדי לפרש כיצד מקבלים מהם הלא כתיב ובה רשעים תועבה – אלא התירה תורה כדי שיחזרו בהם. וכן משמע קצת ממה שהביא הרמב"ם (מע"ה ק"ג, ד) טעם זה, שהוא ליתן טעמא דקרא. ולא טעם על דרשת התנא].

'מכם ולא כולכם... מכאן אמרו מקבלין קרבנות ממושעי ישראל כדי שיחזרו בהן בתשובה'. עתוס'. ומכאן יש ללמוד לכל הדרשות, שכדי לדעת מה לדרוש מקרא יתירא הולכים אחר הטעם; כמו כבוד את אביך ואת אמך – 'את' לרבות אחיך הגדול, שיודעין מסברא שרצונו של האב שיכבד אחיו הגדול. וכן מה שדרש רבי עקיבא 'את ה"א תירא' לרבות תלמידי חכמים – ע"י שהבין מהטעמא דקרא שכן הדין (מהגר"ז גולדברג שליט"א).

'זמחלל שבתות בפרהסיא'. בבאור טעם החילוק בין פרהסיא לצנעה [הגם שמבחינת העבירה עצמה אין חילוק כיצד נעשית] – ע' באגרות משה אה"ע ח"ב כ, ד; 'שעורים לזכר אבא מרי ז"ל' ח"ב עמ' קכו-קכו. ובדין מחללי שבת בפרהסיא בזמן הזה – ע' בשו"ת בנין ציון החדשות כג; אחיעזר ח"ד ג; חזו"א יו"ד ב, כח או"ח פו, יד; רב פעלים ח"ב או"ח יח; אגרות רביה פט; אגרות משה או"ח לג ואה"ע ח"א פב, יא וח"ב כ, ג-ד; ביצחק יקרא מד; שבט הלוי ח"א כ קכא ח"ב קעב ח"ג צא ח"ה מח ח"ו לו; חדושים ובאורים להלן יג.

(ע"ב) 'אלו בני אדם שהן ערומין בדעת ומשימין עצמן כבהמה'. פרש"י: משימין עצמן כבהמה – דכאי רוח (וכן פרש"י בתהלים: בענוה). [וכך יש לפרש המקרא כולו: צדקתך כהררי א-ל משפטיך תהום רבה, אדם ובהמה תושיע ה' – גם באותו אדם ובאותו ענין שמשמשת מדת 'צדקתך כהררי א-ל', משמשת שם מדת המשפט שהיא כההום רבה, ואין עצה לזכות בדין אלא אם משים האדם עצמו כבהמה בענוה, רק אז אין מדת הדין שולטת בו. עפ"י שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ כח תשל"ג]. ויש מי שפרש: שמכירים שהכל בא מהשי"ת ולא מהשתדלותו כלל [וכמו שאמר יעקב אבינו: האלקים הרעה אתי מעודי עד היום הזה – שהכיר שכל ההשתדלות אינו מצדו רק מצד השי"ת] (פרי צדיק – עקב א).

או ענין 'כבהמה' – עשייה מתוך ציות מוחלט על דעת קונו ומתוך אמונה פשוטה, ללא התחכמות וללא חשבונות ושיקולים אחרים (עפ"י שיחות מוסר י"א תשל"א, טז תשל"ב).

'א"ל רבי זירא רבי יעקב בר אידו: שמא לא שמע רבי אלא בשאין ישראל עומד על גביו...'. הרשב"א מפרש [דלא כמשמעות פרש"י] שאין כוונת רבי זירא לומר שלא אסר רבן גמליאל כלום, שאין כן משמעות הלשון, וגם מה ראה רבי זירא שלא להאמינו לרבי יעקב בעדותו. אלא כוונת הקושיא היא שמא לא גזר רבן גמליאל אלא כששחט הכותי בינו לבין עצמו שאז אין להאמינו בכך שאוכל ממנה כזית, מאחר וראה שדמות יונה מצאו להם כדלהלן וכבר אינם מקפידים על מצוות התורה וחשודים על הנבלות, אבל כשישראל ראהו ששחט כהוגן שחיתו כשרה. והשיבו רבי יעקב: כשאין ישראל עומד על גביו מאי למימרא, שהרי אפילו בלא גזרתו של רבן גמליאל קיימא לן שאין להאמין הכותי בשחיטה, כיון שהלכותיה אינן מפורשות בתורה והלכה כתנא קמא ד'מצת כותי' שכל מצוה שאינה מפורשת, אפילו החזיקו בה אין לסמוך עליהם. ורבי זירא סבר שצריך להשמיענו שאין הלכה כרשב"ג.

וכן הביא הרשב"א בשם הרמב"ן שהלכה כת"ק [וכ"ה בחדושי הרמב"ן הנדמ"ח]. ואולם יש נוקטים להלכה כרשב"ג (עפ"י ש"ך וכס"מ שחיטה ד, טז בדעת הרמב"ם). ודעת הגר"א (ביו"ד קיט"ז) שהלכה כרבי אלעזר. והנה כתב הרשב"א בתשובה (ח"ו קעט. מובא בב"י יו"ד קיט, יא וש"ך שם, ובדרכ"מ קכד) שמי שאינו מאמין בדברי רבותינו ז"ל, דינו כמומר לעכו"ם ולחלל שבתות. וצ"ע מאי שנא מכותים קודם שגזרו עליהם, ששחיתם כשרה הגם שאינם מאמינים במדרש חכמים. ואמנם הגר"א ז"ל באר שדינם ככותים קודם גזרה והלכה כר"א, אבל הלא הרשב"א עצמו פסק כתנא קמא ולא כר"א. ועוד, הלא הרשב"א שם כתב שמי שאינו מאמין בדרו"ל יינו יין נסך, ואילו בכותי קודם גזרה אין הדין כן אפילו לר"א.

וצ"ל שסובר הרשב"א שגם על אלו גזרו להיותם גויים כשם שגזרו על הכותים. ולא נתבאר מקורו. ולפי"ו נראה שאפילו אחרים רואים אותם שחיתם פסולה. או שמא גזרה מסוימת היא לענין יינם משום הרחקה. עוד י"ל שיש לחלק בין המבעט בדרו"ל מחוצפה, שבוה מדבר הרשב"א, ובין מי שנתחנך כך כגון הכותים, ששחיתם כשרה קודם הגזרה.

והרמב"ם פסק שצדוקי ובייתוסי ששחטו לפנינו שחיתם מותרת, הגם שמומר שחיתו פסולה (שחיטה ד, טז). וכן נפסק בשו"ע (יו"ד ב, ט). ומבאר שלא גזרו עליהם להיותם כגויים. וי"ל לשיטתם שכל שאינו מאמין לדרו"ל ודאי אינו מקפיד על כמה מהלכות השחיטה, לכך שחיתו פסולה כשאין אחרים רואים, משא"כ כותים שכזמן התלמוד, קים להו שהקפידו על כל הלכותיה. וצ"ע.

[ויל"ע בכותים (וכן בצדוקים ובייתוסי שכתב הרמב"ם ששחיתם כשרה כשישראל רואה), שלא קבלו דרשות החכמים, הרי לא יימלט שלא יעברו על חילול שבת דאורייתא, וכגון הוצאה מרשות לרשות שמסתבר שאינם דורשים 'אל יצא' – אל יוציא. ודוחק לומר שהחזיקו בכל הפרטים. וא"כ כשעושים זאת בפרהסיא מה טעם לא ייחשבו כמומר לעכו"ם. ונראה הטעם מפני שהם כאומרים מותר, וגם אם מזידיים הם, ההזדה היא בציות לדברי החכמים ולא בשמירת השבת, וכגון זה אינו מחלל שבת הכופר במעשה בראשית. וצ"ב].

וע' בשו"ת מהרי"ל (קצד) ששחיתת אפיקורסים מאותם שהזכירו בפרק חלק, כגון המפרש המקראות על פי פילוסוף שלא כדרשות רז"ל ונראה בעיניו שאינו אסור, ואפילו יודע שאסור ועושה להנאתו – שחיתו כשרה, ודוקא כשעושה להכעיס שחיתו אסורה. ויתכן שגם הרשב"א לא דיבר בכגון זה שאינו עובר על איסורין אלא שפגום בדעותיו.

'מסתברא דשמיע להו ולא קבלוה, דאי ס"ד לא שמיע להו ואי הוה שמיע להו הוה מקבלי לה, היכי מסתייעא מילתא למיכל איסורא, השתא בהמתן של צדיקים...'. אף על פי שאיסור זה מגזרת חכמים הוא, ולפי מה שכתב בנתיבות המשפט (רלד) עבירה דרבנן בשוגג אינה נחשבת איסור ואין העובר צריך כפרה מפני שאין בכך המראת פי החכמים, אעפ"כ נחשבת זו 'תקלה' כי אילו ידעו לא היו אוכלים (שלמי שמעון).

עוד בענין חידוש הנתיבות – ע' יוסף דעת בכורות לו. וע"ע להלן ו.

רמזים וענינים

איש אמו ואביו תיראו ואת שבתתי תשמרו אני ה' אלקיכם. אל תפנו אל האלילים ואלהי מסכה לא תעשו לכם... – הסמיך שבת לאיסור ע"ז, ששקולים הם המנסך יין לע"ז ומחלל שבתות (בעל הטורים ריש קדושים). ומאותה סיבה סמך פרשת המקלל לפרשת המקושש (שם אמור כד; שלח טו,לב). וכן בסוף סדר בהר – לא תעשו לכם אלילים... את שבתתי תשמרו (שם ריש בחקתי).

'מומר לדבר אחד' –

זעתה בינה שמעה זאת כי הוא עיקר גדול; אמת כי יש מן הצדיקים שנכשלים בחטא לפעמים, כענין שנאמר כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. אכן כובשים את יצרם מאת פניהם. ואם יפלו בחטא פעם אחת לא ישנו לו, ונקוטו בפניהם וחוזרים בתשובה. אך כל אשר אינו נזהר מחטא ידוע ואינו מקבל על נפשו להשמר ממנו, גם אם הוא מהעונות הקלים, אעפ"י שהוא נזהר מכל העבירות שבתורה – קראוהו חכמי ישראל 'מומר לדבר אחד', ואת פושעים נמנה וגדול עונו מנשוא, כי אם אמר יאמר העבד לרבו: כל אשר תאמר אלי אעשה וזלתי דבר אחד – כבר שבר עול אדוניו מעליו והישר בעיניו יעשה.

ועל הענין הזה נאמר ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם – באורו, אשר לא יקבל על נפשו לקיים כל דברי התורה מראש עד סוף. ויורה על זה 'אשר לא יקים לעשות' – ולא אמר אשר לא יעשה אותם (שערי תשובה לרבנו יונה א,ו).

'ע"ב) 'אלו בני אדם שהן ערומין בדעת ומשימין עצמן כבהמה'. מלבד הפשט הפשוט כפרש"י יש לפרש: מתוך שערומים בדעת הם, יכולים להגיע להכרה כי הם עצמם כבהמה, ומתוך כך יכולים להבדיל עצמם מהבהמיות, בכח הדעת המושל על החומרי, כענין שאמרו (ב"ר יא) 'צדיקים – לבם ברשותם' (משמיע שלום, לקוים עמ' צב).

'... ונאמר אדם ובהמה תושיע ד' – דיש גם בבני ישראל בני אדם שדומין לבהמה. ורז"ל דרשו 'משימין עצמן כבהמה' והיינו כמו שאמר דוד המלך עליו השלום בהמות הייתי עמך – דלגבי הש"י הכל כבהמה, וכמו שאמרו (ב"ב נח). הכל בפני שכינה כקוף בפני אדם, דבאמת בכל אחד יש גם נפש בהמית מצד הגוף החומרי, ודוד המלך ע"ה הוא המתקן בזה להעלות גם נפש הבהמית ובני אדם הדומין לגמרי והם העמי-הארץ, וכמו שאמרו (בב"ר) על פסוק לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך – בבהמין שבך. וזהו הישועה הגמורה שיהיה לעת קץ לכל הנפשות מישראל שלא ידח מהם נדח... (מתוך מחשבות חרוץ ח עמ' 59).

'צדיקים עצמם לא כל שכן' –

'הגדולים, אשר כל מעיינם בתורה ועבודת ה', ומעמיקים מחשבות ועיונים בתורה ובדבקות, אין חושבים בעניני עולם הזה כלל, שהרי מלא לבבם מחשבות ושאיפות בעיני התורה העבודה והדבקות. ולכאורה הלא קל מאד במצב כזה שיכשלו ח"ו בעבירות של עשיית נזק ואכילות והנאות אסורות משום שטרודים המה בגירסתייהו ועוסקים במחשבות עיון, ועי"ז קרובים הם לבחינת אונס. אבל סיעתא דשמיא היא אשר תשמרם, ובבחינת אמרם ז"ל 'ומה בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידיהם, צדיקים עצמם לא כל שכן'.

(מכתב מאליהו ח"ב עמ' 228).

עוד בענין תקלה לצדיקים, בשאר איסורים שאינם של אכילה – ע' במובא ביוסף דעת נדרים י ויבמות צט.
ורמו לדברי התוס' שהמדובר רק בעניני אכילה: **לא יאונה לצדיק כל און** – ראשי תבות: **לא יאכל** (נפש חיה
רמב,א). 'כל און' בגימטריא: **אוכל טמא** (גליון תורא"ש).
ע"ע בפירוש הרמב"ן בסדר חיי שרה (כד,לב) ובספר אמת ליעקב שם.

דף ו

'אשכחיה ההוא סבא'. ... וכמו שנחמו ההוא סבא [אשר הוא אליהו לדעת יש-מפרשים בתוס' פרק
קמא דחולין. ושמעתי דכן הוא האמת, ודקושיית תוס' שם אין כאן מקומה] **לאביי** (בסוכה נב.)... (מתוך
צדקת הצדיק מד. וכ"ה בדברי סופרים יט).
עוד בענין 'ההוא סבא' – ע' בתשובת הגאונים (הרכבי) כג; פתח עינים שבת לד. יעיר אוזן ה,לו; תפארת יעקב; שפת אמת
שבת כג: מגדים חדשים ברכות ה: ו: ושבת שם.

'ורבי מאיר לטעמיה דחייש למיעוטא וגזר רובא אטו מיעוטא'. כלומר, כיון שבכל כותי יש לחוש שמא הוא
מומר לעכו"ם, הלכך גזר אף במי שידוע שאינו כזה. (דוגמא כיוצא בזה יש בע"ז מ. באיסור צלמים – כפירוש הרמב"ן
והריטב"א שם).

בזה יש לישב דברי התוס' בבכורות (יט: ד"ה ברובא) שברובא דאיתא קמן לא נחלק רבי מאיר שהולכים אחר הרוב שהרי
כתוב 'אחרי רבים להטות', והלא כאן חושש למיעוט – אלא הם יפרשו כיון שבעלמא חושש ר"מ למיעוטא לכך מסתבר לו
לגזור משום המיעוט, והחשש למיעוט אינו אלא סברא לגזרה. [ושמא זהו טעמו של ר"מ שאמר (בריש המסכת) טוב מזה ומזה
שאינו נודר כל עיקר – כי חושש למיעוט העלולים לבוא לידי תקלה].

**'פשטיה דקרא במאי כתיב, בתלמיד היושב לפני רבו, דתני רבי חייא כי תשב ללחום את
מושל...'**. למדים אנו מדברי חז"ל מהו 'פשטיה דקרא' בספר משלי – הנמשל, שהוא כוונת המקרא
(וכמש"כ מהרש"א). והמפרש רק את המשל עדיין לא פירש פשוטו של מקרא.
הרי כאן שלשה רבדים למקרא 'ללחום את מושל'; לפי פשט בעל מקרא – לסעוד עם המלך, יש לו
לאכול לנהוג בזהירות ובדרך ארץ (כמו שפרש רבנו יונה במשלי). לפי פשט בעל הגמרא, 'המושל' הוא גדול
בתורה שהתלמיד יושב לפניו ללחום בלחמה. ויש עוד דרש הדורש 'מושל' על היצר הרע, שהאוכל
צריך להתחזק על יצרו ולשים סכין בלועו (עפ"י לקט שיחות מוסר לר"א שר, ח"ב עמ' ססד).
ע"ע בספר ישרש יעקב.

**'ולא זוו משם עד שעשאו עובדי כוכבים גמורין. למאי, אי לשחיטה ויין נסך מהתם גזרו בהו
רבנן?'** פירש הרמב"ן (ולא כמשמעות פרש"י) שרבן גמליאל לא גזר על השחיטה בלבד אלא גם על שאר
איסורין שבתורה מפני שחשש למיעוט כדברי רבי מאיר, אבל לא החמיר לגזור אפילו בדבר שאיסורו
מדברי סופרים. ושאמרו 'לשחיטה ויין נסך' – לאו דוקא, ולכך מקשה מה תוספת הוסיפו בגזרה
המאוחרת.

וזהו שאמרו 'מאי עובדי כוכבים גמורין... לבטל רשות וליתן רשות' – כלומר גם לדינים דרבנן.
ומה שהוצרך לומר 'אינהו גזרו ולא קבלו...' – כי מהמעשה מוכח שעד גזרת רבי אמי ורבי אסי נהגו התר ביין, שהרי רבי
אבהו שלח להביא משם יין.